

I. Základní výsledky AHM 2005 za cílovou skupinu 15-64 letých respondentů

Z celkového počtu 7264,5 tis. osob ve věku 15-64 let odpovědělo na konkrétní otázku, zda žijí **ve společné domácnosti se svými dětmi nebo dětmi svého partnera mladšími 15 let**, celkem 7164,0 tis. osob. V domácnostech s těmito dětmi žila více než čtvrtina (26,9 % tj. 1924,3 tis.) všech osob v uvedeném věku. S dětmi žilo celkem 1025,8 tis. žen, tj. 28,7 % 15-64 letých žen, počet mužů dosáhl 898,5 tis., tj. 25,0 % mužů, kteří na otázku odpověděli. Vzhledem k demografické struktuře a ke stávající společenské praxi je zřejmé, že frekvence bydlení žen s dětmi předškolního a školního věku, převážně jejich matek, je stále podstatně častější než soužití mužů (otců) s těmito dětmi. Propojení údajů demografické statistiky s výsledky standardní části VŠPS a výsledky AHM 2005 umožňují podrobněji zkoumat podmínky výchovy dětí narozených v devadesátých letech a na začátku tohoto tisíciletí.

Tab. 1: Počet osob ve věku 15-64 let v domácnostech s vlastními dětmi do 15 let nebo dětmi partnera a v domácnostech bez těchto dětí podle věku a pohlaví

v tis.			
Věková skupina	Domácnosti s dětmi do 15 let		Index (ano/ne)
	ano	ne	
MUŽI			
Celkem	898,5	2693,8	0,33
z toho:			
15-24 let	16,0	671,4	0,02
25-29 let	106,6	334,2	0,32
30-34 let	245,8	173,7	1,42
35-39 let	239,2	103,9	2,30
40-44 let	166,8	172,9	0,96
45-49 let	79,2	262,8	0,30
50-64 let	44,9	974,8	0,05
ŽENY			
Celkem	1025,8	2545,9	0,40
z toho:			
15-24 let	51,2	602,8	0,08
25-29 let	221,0	204,7	1,08
30-34 let	334,5	68,1	4,91
35-39 let	240,7	91,0	2,64
40-44 let	121,5	206,0	0,59
45-49 let	45,6	295,3	0,15
50-64 let	11,4	1078,0	0,01

Vzdělanostní skladbu 15-64 letých charakterizuje převaha dosaženého středního stupně vzdělání. To se netýká jen skupiny osob padesátiletých a starších, ale je příznačná pro skupinu třicátníků a čtyřicátníků, kteří budou rozhodujícím způsobem ovlivňovat zaměstnanost v příštích dvaceti až třiceti letech. Česká republika je tak zemí s nejvyšším podílem dosaženého středního stupně vzdělání mezi všemi zeměmi Evropské unie. Vzdělanostní struktura 15-64 letých respondentů žijících v domácnostech s dětmi do patnácti let se liší od vzdělanostní struktury respondentů žijících v domácnostech bez těchto dětí nebo s dětmi staršími. Rozdíl v podílu jednotlivých vzdělanostních stupňů je dán hlavně zastoupením skupiny současných středoškoláků, kteří uváděli jako nejvyšší dosažený stupeň pouze základní vzdělání. Navíc je nutné vzít v úvahu, že soužití respondentů padesátiletých a starších s dětmi do patnácti let je méně časté a právě starší věkové skupiny se vyznačují i vyšším podílem základního vzdělání.

Rozdíly ve stupni dosaženého vzdělání jsou zřetelné jak mezi pohlavími, tak i v rámci mužské a ženské složky populace. Diferenci ve vzdělanostní struktuře obou pohlaví lze charakterizovat tak, že při zhruba vyrovnaném počtu vysokoškoláků se v mužské složce nejčastěji vyskytuje úroveň středního

vzdělání bez maturity (hlavně vyučení), u žen jsou nejčetnější skupinou maturantky. Dominanci středního stupně vzdělání dokládá i vysoký podíl stupně 3 klasifikace ISCED (střední bez maturity i s maturitou) jak u mužů (tři čtvrtiny) tak i u žen (více než 70 % všech žen ve věku 15-64 let).

Tab. 2: Počet osob ve věku 15-64 let v domácnostech s vlastními dětmi do 15 let nebo dětmi partnera a v domácnostech bez těchto dětí podle stupně vzdělání a pohlaví

Nejvyšší stupeň dosaženého vzdělání	Domácnosti s dětmi do 15 let				Index (ano/ne)
	ano		ne		
	v tis.	v %	v tis.	v %	
MUŽI					
Celkem	898,5	100,0	2693,8	100,0	0,33
z toho:					
základní	51,8	5,8	463,5	17,2	0,11
střední bez maturity	432,9	48,2	1188,9	44,1	0,36
střední s maturitou	278,8	31,0	758,6	28,2	0,37
vysokoškolské	134,8	15,0	282,8	10,5	0,48
ŽENY					
Celkem	1025,8	100,0	2545,9	100,0	0,40
z toho:					
základní	96,8	9,4	621,9	24,4	0,16
střední bez maturity	386,8	37,7	710,1	27,9	0,54
střední s maturitou	432,2	42,1	997,9	39,2	0,43
vysokoškolské	110,1	10,7	216,0	8,5	0,51

Demografická a vzdělanostní skladba, sociální podmínky a současná legislativa ovlivňují strukturu respondentů podle jejich **ekonomického postavení**. Pro účely této publikace bylo uvažováno s tzv. obvyklým ekonomickým postavením respondenta a to se může lišit od postavení v referenčním týdnu, které je směrodatné pro výstupy z běžné publikace ze standardní části výběrového šetření. Důchodci nebo studenti jsou tedy například zařazeni do příslušné skupiny ekonomicky neaktivních, přestože tito respondenti mohli v referenčním týdnu souběžně pracovat.

Jestliže podíl připravujících se na své povolání na školách a v učeních byl u obou pohlaví vyrovnaný, je ekonomické postavení podstatně ovlivněno dřívějším odchodem žen do důchodu. Dalším významným faktorem je značný počet žen na mateřské a rodičovské dovolené, když muži na rodičovské dovolené jsou v naší zemi stále výjimkou. Spolu s relativně vysokým počtem žen v domácnosti se zmíněné faktory projevují v tom, že podíl pracujících mužů ve věku 15-64 let výrazně převyšuje podíl zaměstnaných žen. Poznámka: kategorie žen na mateřské dovolené je ve výsledcích tohoto šetření sloučena s rodičovskou dovolenou, i když ženy na mateřské dovolené jsou běžně posuzovány jako osoby v zaměstnání - difference v počtu pracujících mezi oběma pohlavími je tedy nižší o 40 až 50 tis..

Poměrně značný počet 15-64 letých mužů žijících v domácnostech se svými dětmi do patnácti let byli nezaměstnaní (39,4 tis. mužů), velmi málo mužů bylo ekonomicky neaktivních jako např. studenti nebo důchodci. Obdobně žil v rodinách s dětmi velmi nízký počet studentek, učnic a důchodkyň. Vedle zaměstnaných žen byla nejčetněji zastoupena skupina žen na mateřské a rodičovské dovolené a žen v domácnosti, kam patří mimo jiné podnikatelky pečující doma o dítě do třech let věku. Počet nezaměstnaných žen v rodinách s vlastními malými dětmi dosáhl téměř hranice 94 tis., tj. 9,2 % všech žen této věkové kategorie žijících v rodinách s dětmi.

Tab. 3: Počet osob ve věku 15-64 let v domácnostech s vlastními dětmi do 15 let nebo dětmi partnera a v domácnostech bez těchto dětí podle obvyklého ekonomického postavení a pohlaví

Obvyklé ekonomické postavení	Domácnosti s dětmi do 15 let			
	ano		ne	
	v tis.	v %	v tis.	v %
MUŽI				
Celkem	898,5	100,0	2693,8	100,0
z toho:				
rodičovská dovolená ¹	1,0	0,1	.	.
studenti, učni	2,3	0,3	438,9	16,3
důchodci či osoby práce neschopné	18,6	2,1	361,5	13,4
pracující	834,8	92,9	1741,5	64,7
nezaměstnaní	39,4	4,4	143,8	5,3
v domácnosti	1,7	0,2	1,4	0,1
ostatní	0,6	0,1	6,4	0,2
ŽENY				
Celkem	1025,8	100,0	2545,9	100,0
z toho:				
mateřská a rodičovská dovolená ¹	196,2	19,1	2,3	0,1
studenti, učni	1,7	0,2	441,3	17,3
důchodci či osoby práce neschopné	20,3	2,0	611,8	24,0
pracující	566,6	55,2	1333,7	52,4
nezaměstnaní	93,9	9,2	131,3	5,2
v domácnosti	146,6	14,3	19,5	0,8
ostatní	0,6	0,1	6,1	0,2

¹ na rodičovské dovolené do 3 let věku dítěte jsou pouze osoby, které před nástupem na mateřskou resp. rodičovskou dovolenou pracovaly jako zaměstnanci a členové produkčních družstev, nikoliv skupina podnikatelů a ekonomicky neaktivních respondentů.

Hlavními kategoriemi **postavení respondenta ve svém zaměstnání** jsou osoby v placeném zaměstnání (zaměstnanci a členové produkčních družstev) a zaměstnanci ve vlastním podniku (podnikatelé bez a se zaměstnanci, pomáhající rodinní příslušníci). Při hodnocení postavení v zaměstnání byla opět dána přednost postavení vyplývajícímu z postavení v obvyklém zaměstnání před pracovní aktivitou respondenta bezprostředně spjatou s referenčním týdnem, abychom postihli objektivně dané rozdíly mezi oběma pohlavími (mateřská a rodičovská dovolená jako obvyklé postavení) a abstrahovali od případů krátkodobě pracujících důchodců, studentů nebo jiných obvykle ekonomicky neaktivních osob. Počet pracujících mužů převyšuje počet pracujících žen ve všech skupinách postavení s výjimkou pomáhajících rodinných příslušníků (ti jsou ve výsledcích AHM 2005 přiřazeni k podnikatelům bez zaměstnanců). Podíl podnikajících mužů však násobně převyšuje počet podnikajících žen, zatímco v nejčetnější kategorii zaměstnanců je poměr obou pohlaví mnohem vyrovnanější. Soužití s vlastními malými dětmi je relativně časté hlavně u mužů v postavení podnikatelů se zaměstnanci (zaměstnavatelů) a u mužů pracujících na vlastní účet, u žen se však tato diference vyjádřená indexem (ano/ne) neprojevuje.

Tab. 4: Počet osob ve věku 15-64 let v domácnostech s vlastními dětmi do 15 let nebo dětmi partnera a v domácnostech bez těchto dětí podle ekonomického postavení a pohlaví

Postavení v zaměstnání	Domácnosti s dětmi do 15 let				Index (ano/ne)
	ano		ne		
	v tis.	v %	v tis.	v %	
MUŽI					
Celkem	898,5	100,0	2693,8	100,0	0,33
z toho:					
podnikatel se zaměstnanci	51,7	5,8	81,7	3,0	0,63
podnikatel bez zaměstnanců	145,5	16,2	254,4	9,4	0,57
zaměstnanec	641,8	71,4	1456,1	54,1	0,44
bez zaměstnání a nezjištěno ¹	59,4	6,6	901,6	33,5	0,07
ŽENY					
Celkem	1025,8	100,0	2545,9	100,0	0,40
z toho:					
podnikatel se zaměstnanci	11,6	1,1	29,1	1,1	0,40
podnikatel bez zaměstnanců	52,3	5,1	115,6	4,5	0,45
zaměstnanec	538,3	52,5	1254,2	49,3	0,43
bez zaměstnání a nezjištěno ¹	423,7	41,3	1147,1	45,1	0,37

¹ včetně příslušníků armády

Struktura respondentů podle **klasifikace jejich obvyklého zaměstnání** odráží velké rozdíly mezi muži a ženami. Zatímco ženy převažují zejména v hlavních třídách nižší administrativní pracovníci a pracovníci ve službách a obchodu, muži převládají v hlavních třídách řemeslníci a kvalifikovaní výrobci, kvalifikovaní dělníci v zemědělství a lesnictví a v hlavní třídě obsluha strojů a zařízení. V ostatních hlavních třídách je zřejmé vyšší zastoupení mužů ve třídách vedoucí a řídicí pracovníci a vědečtí a odborní duševní pracovníci, ženy častěji než muži pracují jako pomocné a nekvalifikované síly nebo jako techničtí, zdravotničtí a pedagogičtí pracovníci (velký počet žen pracuje ve školství a ve zdravotnických zařízeních).

Z výsledků AHM 2005 je evidentní, že muži zařazení v hlavních třídách 1 (zákonodárci, vedoucí a řídicí pracovníci) a 2 (vědečtí a odborní duševní pracovníci) popř. v hlavní třídě 3 (techničtí, zdravotničtí a pedagogičtí pracovníci) relativně častěji žijí v domácnostech s vlastními malými dětmi, než je tomu u mužů s pracovním zařazením v jiných hlavních třídách např. mezi pomocnými a nekvalifikovanými pracovníky. V tomto faktu se odráží jak vyšší úroveň kvalifikace mladších ročníků v produktivním věku, tak i změny ve struktuře celkové zaměstnanosti, pro kterou je charakteristický rychlý posun zaměstnanosti z primárního a částečně sekundárního sektoru do sektoru služeb. Navíc v domácnostech starších pracovníků je již přirozeně méně dětí v předškolním a školním věku.

Poněkud jinak je tomu u žen, kde hodnota indexu (ano/ne) je na úrovni jednotlivých hlavních tříd zaměstnání nivelizovaná. Zatímco muži, pracující ve funkcích vyžadujících především vysoký stupeň vzdělání, žijí častěji než jiní muži v domácnostech s malými dětmi (stávají se také otci ve vyšším věku než jiné skupiny mužů), u žen se jeví vliv charakteru zaměstnání na stupeň soužití s vlastními dětmi do patnácti let jako nepodstatný.

Tab. 5: Počet osob ve věku 15-64 let v domácnostech s vlastními dětmi do 15 let nebo dětmi partnera a v domácnostech bez těchto dětí podle klasifikace zaměstnání a pohlaví

Klasifikace zaměstnání (KZAM)	Hlavní třída KZAM	Domácnosti s dětmi do 15 let				Index (ano/ne)
		ano		ne		
		v tis.	v %	v tis.	v %	
MUŽI						
Celkem		898,5	100,0	2693,8	100,0	0,33
z toho:						
vedoucí a řídící prac., věd. a odb. prac.	1,2	164,5	18,3	299,3	11,1	0,55
techničtí, zdravotničtí a pedagog. pracovníci	3	163,9	18,2	306,2	11,4	0,54
nižší adm. prac. a prac. ve služ. a obch.	4,5	79,7	8,9	200,4	7,4	0,40
řemeslníci a kvalif. dělníci, obsluha strojů	6,7,8	402,7	44,8	881,2	32,7	0,46
pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	9	28,3	3,1	103,9	3,9	0,27
bez zaměstnání a nezjištěno ¹		59,4	6,6	902,6	33,5	0,07
ŽENY						
Celkem		1025,8	100,0	2545,9	100,0	0,40
z toho:						
vedoucí a řídící prac., věd. a odb. prac.	1,2	96,8	9,4	241,6	9,5	0,40
techničtí, zdravotničtí a pedagog. pracovníci	3	160,4	15,6	373,1	14,7	0,43
nižší adm. prac. a prac. ve služ. a obch.	4,5	192,3	18,7	440,4	17,3	0,44
řemeslníci a kvalif. dělníci, obsluha strojů	6,7,8	91,8	8,9	206,2	8,1	0,45
pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	9	60,8	5,9	136,5	5,4	0,45
bez zaměstnání a nezjištěno ¹		423,7	41,3	1148,0	45,1	0,37

¹ včetně příslušníků armády

Po úvodní otázce ad hoc modulu zjišťující, zda respondent žil v domácnosti se svými dětmi nebo dětmi svého partnera mladšími patnácti let, směřovala další otázka na získání informací, jak je v domácnostech s alespoň jedním pracujícím rodičem **zajištěna péče o dítě nebo děti v době zaměstnání respondenta**. Předmětem sledování byl v případě souběhu více možností hlavní způsob zajišťování této péče. Péče o děti v době zaměstnání respondenta nejčastěji zabezpečuje jeho partner či partnerka (43,5 %). Pozoruhodná je skutečnost, že neplacenou péči příbuzných a přátel (např. prarodiče dítěte, sourozenci starší patnácti let nebo sousedé) uvedlo více zaměstnaných respondentů (23,0 %) než využívání služeb organizací zabývajících se péčí o dítě (jesle, mateřské školy, družiny, domy dětí a mládeže, ale i placení pečovatelské) - 17,3 %. Jen o málo nižší počet pracujících respondentů uvedl, že v době jejich nepřítomnosti se o děti do patnácti let zpravidla nikdo nestará (16,2 %).

Podobné šetření ČSÚ v minulosti neprováděl a nejsou proto srovnatelná data potvrzující stagnaci či případný vývoj v této oblasti, ale je zřejmé, že podíl organizací specializovaných na péči o děti pracujících respondentů je relativně nízký. Nedostatek vhodné odborné péče navíc může ovlivnit i možnost nalézt pracovní uplatnění zejména v případech mladých matek.

Z celkových údajů jednoznačně vyplývá, že když pracuje muž, stará se o děti převážně partnerka (61,7 %). Když pracuje žena, zabezpečuje péči o dítě mužský partner pouze v 17 % případů. To je méně než podíl péče ze strany příbuzných, sousedů a přátel (35,9 %), služeb profesionálních pečovatelských organizací (23,9 %) a dokonce méně než podíl případů, kdy ženy uvedly, že v době jejich zaměstnání se o její dítě nestará nikdo (23,2 %). Rozdíly v rozsahu péče o dítě mezi zaměstnanými muži a zaměstnanými ženami byly značné, mimo jiné z důvodu vysokého počtu matek v neúplných rodinách.

Tab. 6: Péče o dítě v době, kdy respondent ve věku 15-64 let pracuje

Druh péče o dítě	Celkem		Muž		Žena	
	v tis.	v %	v tis.	v %	v tis.	v %
Celkem*	1413,5	100,0	836,0	100,0	577,5	100,0
Organizace zabývající se péčí o dítě	244,2	17,3	106,4	12,7	137,8	23,9
Partner ve stejné domácnosti	614,4	43,5	516,0	61,7	98,4	17,0
Příbuzní, sousedé, přátelé	325,4	23,0	118,1	14,1	207,3	35,9
Nikdo	229,4	16,2	95,5	11,4	134,0	23,2

* v tabulce jsou zahrnuti pouze ti, co v referenčním týdnu měli zaměstnání

Vedle péče o své děti nebo děti partnera do patnácti let ve vlastní domácnosti byly zjišťovány případy, kdy respondent ve věku 15-64 let **pečoval o jiné než vlastní dítě, pokud bylo mladší než uvedených patnáct let**. Přitom toto dítě může ale také nemusí být nutně členem příslušné domácnosti. Typickým příkladem je péče babiček o vnoučata, ale může se jednat například i o případy péče o sourozence, neteř či synovce, dítě přátel a podobně. Počet těchto respondentů, kteří odpověděli, že tuto péči vykonávají, dosáhl celkem 680,2 tis. osob, tj. 3 x méně než počet respondentů pečujících o vlastní dítě nebo dítě partnera v předškolním a školním věku. Počet žen pečujících o jiné děti do patnácti let byl téměř 2 x vyšší než počet mužů. Přitom počet babiček starajících se o vnoučata je ve skutečnosti ještě vyšší, protože omezená věková hranice respondentů neumožňuje kvantifikovat počet babiček 65 letých a starších starajících se o vnoučata.

Tab. 7: Počet osob ve věku 15-64 let pečujících o jiné dítě mladší 15 let než je dítě respondenta nebo jeho partnera/rky podle věku a pohlaví

v tis.			
Věková skupina	Péče o jiné dítě mladší 15 let		Index (ano/ne)
	ano	ne	
MUŽI			
Celkem	243,5	3339,7	0,07
z toho:			
15-24 let	65,0	620,6	0,10
25-29 let	13,0	425,7	0,03
30-34 let	15,5	403,3	0,04
35-39 let	14,0	328,0	0,04
40-44 let	13,1	325,4	0,04
45-49 let	14,3	327,1	0,04
50-64 let	108,5	909,6	0,12
ŽENY			
Celkem	436,7	3125,0	0,14
z toho:			
15-24 let	80,9	569,8	0,14
25-29 let	22,4	402,1	0,06
30-34 let	18,9	382,7	0,05
35-39 let	13,8	316,4	0,04
40-44 let	13,8	313,0	0,04
45-49 let	31,3	308,8	0,10
50-64 let	255,7	832,3	0,31

Dále byl zjišťován rozsah **péče o osoby 15+ leté a starší, které byly nemocné, postižené nebo v pokročilém věku**. Do této skupiny byla zařazena i péče o vlastní děti starší patnácti let, která vyžadovala pravidelnou přítomnost respondenta. Počet pečujících respondentů ve věkovém intervalu 15-64 let, kteří se věnovali tomuto druhu péče, byl jen o málo nižší, než počet respondentů starajících se o jiné než vlastní děti do patnácti let. Stejně jako tomu bylo u předešlého druhu péče, častěji poskytují péči osobám patnáctiletým a starším ženy.

Tab. 8: Počet osob ve věku 15-64 let pečující o osobu starší 15 let, která je nemocná nebo postižená nebo v pokročilém věku podle věku a pohlaví

v tis.			
Věková skupina	Péče o osobu starší 15 let		Index (ano/ne)
	ano	ne	
MUŽI			
Celkem	243,9	3339,1	0,07
z toho:			
15-24 let	27,8	657,6	0,04
25-29 let	17,8	420,9	0,04
30-34 let	17,6	401,2	0,04
35-39 let	15,3	326,7	0,05
40-44 let	24,5	313,7	0,08
45-49 let	34,9	306,5	0,11
50-64 let	105,8	912,4	0,12
ŽENY			
Celkem	353,8	3207,8	0,11
z toho:			
15-24 let	28,4	622,2	0,05
25-29 let	21,8	402,6	0,05
30-34 let	22,9	378,7	0,06
35-39 let	26,6	303,6	0,09
40-44 let	38,0	288,8	0,13
45-49 let	48,7	291,4	0,17
50-64 let	167,4	920,5	0,18

Péče o děti a závislé osoby zajišťují tedy hlavně ženy a pro situaci v naší populaci je charakteristické, že se na ní významně podílejí ženy po dosažení padesáti let. Konec konců i podíl mužů stejné věkové kategorie podílejících se na různých typech péče není zanedbatelný.

Tab. 9: Počet osob ve věku 15-64 let v domácnostech s dětmi a závislými osobami podle druhu péče a pohlaví

v tis.				
Druh péče	Celkem	Muži	Ženy	Index (ženy/muži)
O vlastní děti do 15 let	1924,3	898,5	1025,8	1,14
O jiné než vlastní dítě do 15 let	680,2	243,5	436,7	1,79
Osoby 15 leté a starší	593,7	243,9	353,8	1,45

Jednotlivé druhy péče se mohou prolínat a řada respondentů tak zabezpečuje kombinovanou péči o různé kategorie závislých osob. Počet těchto 15-64 letých vytížených respondentů se přiblížil po přepočtu na celkovou populaci k hranici 300 tis. osob (298,3 tis. osob). Ve více než dvou třetinách případů se jedná o ženy.

Pouze menší část osob z celkového počtu 2 939 tis., které poskytovaly alespoň jeden ze tří druhů sledované péče, se vyjádřila v tom smyslu, že by ráda změnila svou současnou situaci (471,2 tis.). Jen 6 % oslovených respondentů (174,3 tis.) by rádo začalo pracovat (ekonomicky neaktivní) nebo by pracovalo více než dosud ve stávajícím zaměstnání. Naopak méně by ráda pracovala více než desetina sledované skupiny respondentů (296,9 tis. osob). Sladění požadavků péče o závislé osoby s vlastní ekonomickou aktivitou je citlivé především u žen, které více než muži uvažují o potřebě změny ekonomické a sociální situace domácnosti. Ve skupině ochotných vstoupit do zaměstnání nebo pracovat více představovaly ženy téměř tři čtvrtiny všech respondentů, ve skupině osob, které by zvážily snížení svého pracovního úvazku, byly téměř dvě třetiny ženy.

Předchozí otázka zabývající se vztahem pracovního života a poskytované péče byla zaměřena na přání respondenta změnit svou situaci bez ohledu na existující překážky. Počet respondentů pečujících o děti do patnácti let (nikoliv o starší závislé osoby), kteří uvedli, že by rádi vůbec pracovali nebo pracovali více, ale současná dostupnost péče o děti jim to neumožňuje, byl nízký. Jednalo se celkem o 33,8 tis. osob, téměř výhradně žen. Je zřejmé, že úvahy o sladění pracovního a rodinného života jsou značně korigovány reálnou situací respondenta. Větší část těchto osob (18,9 tis.) uvedla, že by nevyužila služeb profesionálních organizací zabývajících se péčí o dítě, protože tyto služby buď nejsou k dispozici vůbec nebo v potřebnou dobu, jsou příliš drahé nebo nejsou dostatečně kvalitní. Ostatní respondenti nechtěli nebo neuvažovali o využití služeb těchto zařízení.

Pracující respondenti, kteří pečovali o vlastní dítě do patnácti let, odpovídali na otázku, jak je zajištěna tato péče v případech, když obvyklý způsob péče nemůže být realizován (v období školních prázdnin, v době dovolené pečovatele, ale nikoliv při mimořádných případech jako např. při onemocnění dítěte). Konkrétně se jednalo o případy, že v průběhu posledních 12 měsíců si respondent vzal alespoň jeden den volna, nebo pracoval méně hodin či musel upravit nebo změnit uspořádání své práce kvůli zajištění této péče. Těchto oslovených osob bylo celkem 1 434, 9 tis. z celkového počtu 1 924,3 tis. starajících se o své děti. Počet žen v následující tabulce je nižší než počet pracujících mužů především z důvodů rodičovské dovolené žen.

Tab. 10: Dovolená nebo úprava pracovní doby 15-64 letých pracujících respondentů v domácnostech s vlastními dětmi nebo dětmi partnera do 15 let v případech, kdy obvyklá péče není k dispozici

v tis.			
Dovolená v průběhu 12 měsíců nebo úprava pracovní doby	Muži	Ženy	Index (ženy/muži)
Ano	189,4	249,2	1,32
Ne	646,2	350,1	0,54

pozn. celkový počet pracujících se mírně liší od počtu obvykle pracujících osob uvedených dříve. Údaje se vztahují k referenčnímu týdnu šetření

Větší část osob, které kladně odpověděly, že si musely vybrat nějaké volno nebo upravit pracovní dobu (264,9 tis.) vědomě nevyužila a ani nechtěla využít služeb organizací zabezpečujících profesionální péči o děti. Další 176,8 tis. osob muselo upravit svou pracovní aktivitu, protože nemohly využít služeb příslušných zařízení pro jejich cenu, kvalitu a nevyhovující dobu provozu. V této skupině převažovaly ženy nad muži.

Stejně jako osoby pravidelně pečující o děti do patnácti let byli všichni pečující o starší závislé osoby dotazováni, zda by za optimálních podmínek nastoupili do zaměstnání (osoby bez práce) nebo by pracovali delší dobu než v době šetření. Pouze malý počet z nich o tom uvažoval (celkem 5,2 tis. osob), počet respondentů uvádějících jako důvod nedostatečnou péči specializovaných zařízení byl minimální.

I. A Možnosti úpravy pracovní doby

Flexibilita zaměstnání ve vztahu k rodinné péči o děti a závislé osoby byla zjišťována dotazem, zda respondent má v případě potřeby možnost začít později anebo ukončit svou pracovní dobu dříve, než je obvyklé. Více než 40 % pracujících respondentů mělo obecně možnost si upravit pracovní dobu. Sem patří většina případů tzv. pružné pracovní doby. Téměř 30 % respondentů však tuto možnost vůbec nemělo. Rozdíly mezi pracujícími muži a ženami nejsou velké, muži relativně častěji mají obecně možnost posunu začátku a konce pracovní doby. Obdobně vypadá i struktura odpovědí na otázku, zda respondenti měli alespoň částečnou možnost vzít si den volna z rodinných důvodů (mimo standardní dovolenou nebo speciální volno vyplývající ze zákoníku práce). V tomto případě byl zaznamenán vyšší podíl negativních odpovědí, než tomu bylo u dotazu na možnou úpravu začátku a konce pracovní doby. Navíc značný počet žen uvedl, že nebyla možnost čerpat den volna nad rámec stanovený zákoníkem práce. Situace se liší podle druhu zaměstnání respondenta a odvětví, ve kterém svou práci vykonává. Podrobnější výsledky o odvětvové příslušnosti a klasifikaci zaměstnání jsou uvedeny v kapitole zabývající se skupinou 25-49 letých respondentů.

Tab. 11: Flexibilita pracovní doby respondentů ve věku 15-64 let pečujících o děti nebo jiné závislé osoby podle pohlaví

	Celkem		Muži		Ženy	
	v tis.	v %	v tis.	v %	v tis.	v %
Možnost si vzít den volna z rodinných důvodů						
Obecně ano	1707,9	37,2	999,4	38,3	708,5	35,7
Zřídka	1313,8	28,6	724,0	27,8	589,9	29,7
Nikdy	1573,1	34,2	884,9	33,9	688,1	34,6
Možnost začít práci později nebo končit dříve						
Obecně ano	1859,4	40,4	1072,0	41,1	787,4	39,6
Zřídka	1418,9	30,8	768,8	29,4	650,1	32,7
Nikdy	1321,7	28,7	771,9	29,6	549,3	27,6

Předcházející výsledky AHM 2005 ukázaly, že péči o závislé osoby přímo zajišťují většinou ženy. To potvrzují i údaje o tom, zda byl respondent nucen si vzít v průběhu 12 měsíců před datem šetření alespoň den volna z důvodu nemoci v rodině (např. onemocnění dítěte nebo neočekávané události). Toto volno může mít formu speciálního volna podle zákoníku práce nebo volna vyplývajícího z úpravy pracovní doby dohodnuté se zaměstnavatelem (nikoliv běžná dovolená). Pro řešení těchto neočekávaných událostí si vzalo v průběhu roku volno celkem 887,8 tis., z toho bylo 470,3 tis. žen (53,0 %). Poměrně vysoký podíl mužů je důsledkem toho, že například při onemocnění ženy na rodičovské dovolené nebo v domácnosti zajišťoval ošetřování člena rodiny její partner. Pokud jde o formu tohoto volna, u žen převažuje alespoň částečně placené volno, u mužů pak volno proti napracování.

Tab. 12: Počet pracujících ve věku 15-64 let, kteří si v průběhu 12 měsíců před datem šetření vzali alespoň den volna z mimořádných důvodů péče

				v tis.
Ukazatel	Celkem	Muži	Ženy	Index (ženy/muži)
Úhrnem	887,8	417,5	470,3	1,13
z toho:				
alespoň částečně placené pracovní volno	346,0	130,9	215,1	1,64
výhradně neplacené volno	187,8	99,7	88,1	0,88
napracované volno	352,4	186,5	166,0	0,89

Bezprostřední péče o dítě v prvních letech po jeho narození je v naší republice takřka výhradně záležitostí žen. Zatímco v období jednoho roku bylo na rodičovské dovolené celkem 226,2 tis. žen (před nástupem na mateřskou dovolenou pracovaly jako zaměstnankyně nebo členky produkčních družstev), pouze 2,1 tis. mužů uvedlo, že byli na této rodičovské dovolené. Většina žen se v době rodičovské dovolené plně věnovala péči o dítě a domácnost, pouze malá část z nich vedle této péče ještě pracovala (58,0 tis.). Počet žen, které měly právní nárok na rodičovskou dovolenou, ale nevyužily jej a v průběhu roku místo toho pracovaly, byl nízký (14,5 tis.).